پژوهش‌های روستایی، سال سوم، شمارهٔ دوم، تابستان ۱۳۹۱
صص ۱۱۹-۱۵۱

ارزیابی عملکرد برنامه‌های مسکن روستایی و تأثیرات آن بر کیفیت ساخت‌وساز مناطق روستایی در برنامه چهارم توسعه

(مطالعه موردی: استان هرمزگان)

علی شکوری* - دانشیار دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران
نقی عسگری- کارشناس ارشد شهرسازی، عضو هیئت علمی گروه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۶/۲۳ پذیرش نهایی: ۱۳۹۱/۲/۱۳

چکیده

بهبود و افزایش کیفیت خانه‌های روستایی از مهم‌ترین ابعاد ارتقای کیفیت زندگی روستایی و از اهداف مهم توسعه روستایی به شمار می‌آید. با توجه به اهمیت موضوع، دولت موظف شده است بر اساس قانون برنامه چهارم و قوانین بودجه‌ای از طریق بنیاد مسکن انقلاب اسلامی برنامه افزایش کیفیت مسکن روستایی را به انجام برساند. این برنامه مجموعه‌ای از اقدامات در نواحی روستایی را از جمله ایجاد نظام فنی روستایی، صدور پروانه ساخت، آموزش بناهای محلی، بهسازی و نوسازی مسکن روستایی، تسهیلات قرض‌الحسنه مسکن روستایی و بازسازی واحدهای مسکونی آسیب‌دیده از حوادث قهری در بر می‌گیرد. غالب اقدامات به صورت برنامه‌ریزی‌شده و با هدف دستیابی به اهداف کمی در مقاوم‌سازی بناهای روستایی و افزودن بر دارایی واحدهای مسکونی بادوام در نواحی روستایی صورت گرفته است. در این مطالعه با استفاده از منابع رسمی بنیاد مسکن استان هرمزگان، میزان تحقق عملی برنامه‌های مذکور (اثربخشی) بررسی شده و با مطالعه پیمایشی از افراد مطلع محلی در روستاهای مرکزی استان هرمزگان میزان تأثیرات برنامه‌های فوق بر کیفیت ساخت‌وساز مسکن (مصالح و روش‌های صحیح ساخت) مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج ارزیابی عملکرد، نشان‌دهندهٔ اثربخشی خوب در زمینه صدور پروانه، نظام فنی روستایی، تسهیلات بهسازی و تعمیرات و عملکرد ضعیف در زمینه آموزش بناهای محلی بوده است. نتایج ارزیابی تأثیرات نیز نشان‌دهنده تاثیر خوب مجموعه برنامه‌ها بر کیفیت ساخت‌وساز در روستاهای مرکزی استان بوده است. بر مبنای مطالعه نیز، پیشنهادهایی به‌منظور افزایش تأثیر برنامه‌های مذکور در محورهایی چون آموزش کارگران و استادکاران محلی، آموزش‌های عمومی، برنامه‌های حمایتی و مانند اینها ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: مسکن روستایی برنامه چهارم توسعه، ارزیابی، عملکرد، اثربخشی، تأثیرات، استان هرمزگان.

---

* . نویسنده مسئول: shakoori@ut.ac.ir

مقدمه

افزایش سطح زندگی روستاییان از دغدغه‌های جدی دولت بعد از انقلاب اسلامی بوده است. به همین مناسبت دولت کوشیده است از طریق سازماندهی مجدد سازمانی و اداری سازمان‌های روستایی و کشاورزی قبل از انقلاب، ایجاد ارگان‌ها و نهادهای انقلابی و با تدوین و اجرای برنامه‌های متعدد، زندگی روستاییان را ارتقا بخشد. یکی از برنامه‌هایی که به صورت نظام‌مند در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته، بهبود کیفیت مسکن مناطق روستایی بوده است. مسکن یکی از ابعاد مهم کیفیت زندگی را نمایان می‌سازد (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰، ۸۰-۷۴)، به همین سبب بهره‌مندی از آن حق افراد قلمداد می‌شود؛ به‌طوری‌که بر اساس اصل ۳۱ قانون اساسی ایران، داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی فرض شده و تأمین آن به ترتیب اولویت برای افراد نیازمند از وظایف دولت محسوب شده است. همچنین بر اساس بند یک اصل ۴۳ قانون اساسی، مسکن در کنار خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه به‌عنوان نیاز اساسی برای تأمین استقلال اقتصادی جامعه و ریشه‌کن کردن فقر در ایران برشمرده شده است.[۱] دیگر اینکه، مسکن روستایی در مقایسه با مسکن نواحی شهری پایداری کمتری دارد. بر اساس داده‌های آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۸۵، سهم واحدهای مسکونی ساخته‌شده از مصالح بی‌دوام و کم‌دوام از کل واحدهای مسکونی در نواحی روستایی کشور ۸۸ درصد بوده، در حالی که رقم متناظر در نواحی شهری ۵۲ درصد است. کیفیت واحدهای مسکونی روستایی در دهه‌های گذشته به مراتب پایین‌تر بوده، به‌طوری‌که بر اساس نتایج سرشماری سال‌های ۱۳۵۵،

---

۱. برخورداری از مسکن مناسب به عنوان حق تمام انسان‌ها در اعلامیه حقوق بشر نیز تصریح شده است. بر اساس ماده ۲۵ اعلامیه حقوق بشر بند یک، "همه افراد دارای حق بهره‌مندی از استاندارد مناسب و کافی‌زیستی، برای سلامت و بهره‌وری خود و خانواده خود می‌باشند. این حق شامل: غذا، لباس، مسکن، بهداشت و خدمات درمانی، خدمات اجتماعی ضروری و حق امنیت و حفاظت در برابر بیکاری، بیماری، ناتوانی جسمی، پیری و سایر شرایطی است که دسترسی به زندگی مناسب را خارج از اختیار قرار می‌دهد."

۱۳۶۵ و ۱۳۷۵، سهم واحدهای مسکونی ساخته‌شده با مصالح بی‌دوام و کم‌دوام از کل واحدهای مسکونی روستایی به ترتیب ۹۹/۹، ۹۹ و ۹۷ درصد بوده است (مرکز آمار ایران، ۵۵، ۶۵ و ۷۵).

افزون بر اینها، وقوع دوره‌ای حوادث طبیعی از قبیل سیل و زلزله در کشور نتایج اسفباری را به‌بار آورده است. توجه به نکته فوق، یعنی پایداری ضعیف خانه‌های روستایی در مقابل خانه‌های شهری، باعث شده است اقدام عملی و نظام‌مند به‌منظور ارتقای کیفیت مسکن روستایی و عملیات مربوط به کیفیت ساخت‌وساز در قالب قانون برنامه چهارم صورت گیرد.

مشکل کیفیت نامناسب و عدم استحکام سازه‌های روستایی با توجه به سانحه‌خیزی عمومی کشور، موضوع بهسازی و نوسازی خانه‌های روستایی را طی دو دهه اخیر، از برنامه‌های ثابت دولت در زمینه نواحی روستایی قرار داده است.

تولید و بهسازی ۴۲۵ هزار واحد مسکونی حمایتی در نواحی روستایی، ایمن‌سازی ۵۰۰ هزار واحد مسکونی در مقابل سوانح طبیعی و ترویج و بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن روستایی از طریق ایجاد تشکل‌های لازم و گسترش آموزش، به عنوان بخشی از اهداف برنامه دوم توسعه (۷۸-۱۳۷۴) در بخش مسکن روستایی بوده که در برنامه سوم توسعه(۸۳-۱۳۷۹) نیز با تغییرات جزئی ذکر شده است. عملکرد ضعیف برنامه دوم با حدود ۲۶ درصد جذب اعتبارات و تعداد واحدهای بهسازی‌شده و عملکرد ضعیف‌تر برنامه سوم با ۱۸ درصد در زمینه بهسازی و ۲۲ درصد در زمینه بازسازی واحدهای مسکونی، تغییرات نسبتاً گسترده‌ای را در نظام حمایتی دولت از مقاوم‌سازی مسکن در نواحی روستایی در طی سال‌های اخیر به‌وجود آورده، که اساساً در برنامه توسعه چهارم (۸۸-۱۳۸۴) منعکس شده است (خاتم، ۱۳۸۴، ۳۱ و۳۳).

بر اساس قانون برنامه توسعه چهارم، اصلاحیه قانون شوراها (مصوب۱۳۸۲)، آیین‌نامه اعطای تسهیلات مسکن و نوسازی و بهسازی مسکن روستایی (مصوب ۱۳۸۵) و برخی از تفاهم‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها، مجموعه‌ای از اقدامات در نواحی روستایی در زمینه بهسازی و مقاوم‌سازی خانه‌های روستایی صورت گرفته است که از نظر حجم و گستردگی اقدامات و

نهادسازی‌های مربوط به آن، بسیار وسیع‌تر از اقدامات صورت‌گرفته تا سال‌های پیش از برنامه چهارم بوده است.

این اقدامات که عمدتاً با تولی‌گری و هدایت بنیاد مسکن انقلاب اسلامی صورت گرفته، شامل ایجاد نظام فنی روستایی، صدور پروانه ساخت، آموزش بناهای محلی، اعطای تسهیلات بهسازی و نوسازی مسکن روستایی و تسهیلات قرض‌الحسنه مسکن روستایی و بازسازی واحدهای مسکونی آسیب‌دیده از حوادث قهری بوده است. صرف‌نظر از مورد اخیر، بقیه اقدامات به‌صورت برنامه‌ریزی‌شده و با هدف دستیابی به اهداف کمی در مقاوم‌سازی بناهای روستایی و افزودن بر دارایی واحدهای مسکونی بادوام در نواحی روستایی بوده است.

نتایج تفصیلی سرشماری نفوس و مسکن در سال‌های مختلف نشان می‌دهد که وضعیت مسکن روستایی در برخی از استان‌ها ـ به‌ویژه در استان هرمزگان ـ در مقایسه با نواحی دیگر کشور بدتر بوده است. در این استان سهم واحدهای مسکونی ساخته‌شده با مصالح بی‌دوام و کم‌دوام در نواحی روستایی در سال ۱۳۸۵ ـ به میزان ۹۵ درصد و در سال ۱۳۷۵، معادل ۹۸ درصد بوده است. از این‌رو این استان یکی از استان‌های هدف برنامه‌های بهبود کیفیت مسکن روستایی بوده است.

با وجود اهمیت این برنامه‌ها در ارتقای کیفیت مسکن روستایی، تا کنون مطالعه‌ای در زمینه اقدامات مذکور، چه در کل کشور و چه در استان هرمزگان، صورت نگرفته، از این‌رو مطالعه حاضر با تأکید و تمرکز بر استان هرمزگان در پی بررسی این موضوع است که برنامه مسکن روستایی در قالب اقدامات ذکرشده تا چه حد در دستیابی به اهداف موفق بوده است. به عبارت دیگر، میزان اثربخشی[1] اقدامات مذکور به چه میزان بوده است؟ همچنین این مطالعه علاوه بر ارزیابی یک جنبه از عملکرد (اثربخشی) در صدد است یک جنبه از اثرات برنامه‌های مذکور بر کیفیت ساخت‌وساز مسکن در نواحی روستایی را نیز ارزیابی کند.

---

1 . Effectiveness

فصلنامه پژوهش‌های روستایی ـــــــ

کارایی[1] و اثربخشی را استنباط کرد که به میزان برتری نسبی ستانده‌ها بر نهاده‌ها در یک فرایند (اجرای برنامه) اشاره دارد. اصولاً نحوهٔ ارزیابی، با سیاست‌ها و اهداف ارزیابی و همچنین ماهیت طرح‌ها و برنامه‌ها مرتبط است و همین‌ها الگوی ارزیابی و ضوابط اجرای آن را فراهم می‌آورند. از این رو الگوهای متفاوتی برای ارزیابی وجود دارد. یک الگوی متداول معطوف به ارزیابی برنامه‌های توسعه‌ای و اجتماعی است که لانگست آن را به چهار سطح تقسیم می‌کند: محتواسنجی (که بر ساختار اجتماعی و سیاسی که برنامه در آن شکل می‌گیرد تمرکز می‌کند)؛ نهاده‌سنجی (که به منابع انسانی و غیر انسانی تأکید می‌کند)؛ روش‌سنجی (که به جریان بررسی، اجرا و مراحل و روش برنامه متمرکز است)؛ و ستاده‌سنجی (به میزان نیل به اهداف برنامه یا تولیدات آن می‌پردازد) (ملک‌محمدی، ۱۳۷۷). در همین زمینه روسی و همکارانش (Rossi et al., 2004) ارزیابی برنامه را به قلمروهایی چون ضرورت برنامه، طراحی برنامه، فرایند، تأثیرات و کارایی قابل اعمال می‌دانند. به‌همین سبب ارزیابی را به پیش از اجرا، حین اجرا و پس از اجرا تقسیم می‌کنند و در مواردی به اختصار آن را به ارزیابی فرایند و ارزیابی عوارض یا تأثیرات محدود می‌کنند. با توجه به هدف ارزیابی، نوع خاصی از آن مورد استفاده قرار می‌گیرد که اغلب به انجام هم‌زمان ارزیابی فرایند و ارزیابی تأثیرات می‌پردازد، و که هریک روش‌های جمع‌آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل خاص خود ـ مانند پژوهش اجتماعی و پژوهش عملیات ـ را دارند.

فرض اساسی در مدل ارزیابی، بر فرایند تغییرات پژوهشگر به وسیله برنامه و نتایج مورد انتظار از اجرای آن استوار است که مبتنی بر نظریه سازوکارهای تعامل انواع مختلف مراحل شکل‌گیری و اجرای برنامه و بعد از برنامه می‌شود (Walter, et al., 2007, 328). به همین سبب مؤلفه‌ها یا مفاهیم مختلفی در مدل ارزیابی مطرح می‌شود، که محقق را هدایت می‌کند که موضوعات یا مسائلی را مورد مطالعه قرار دهد. مؤلفه‌های مذکور عبارت‌اند از: ۱- مناسبت[2]، در پی پاسخ به این پرسش(ها) است که، اهداف برنامه تا چه حدی با نیازهای جامعه یا اولویت‌های آن مناسب است؟

1. Efficiency
2. Relevance

آیا سیاست یا برنامهٔ تعریف و مدون‌شده با توجه به نیازهای جامعه درست بوده است یا خیر؟ ۲- کارایی، به مقایسه نتایج به‌دست آمده با منابع صرف‌شده اشاره دارد و مستلزم این پرسش است که آیا می‌شد منافعی با منابع کمتر ایجاد کرد؟ و یا اینکه آیا این نهاده‌ها می‌توانستند منافع بیشتری ایجاد کنند؟ ۳- اثربخشی، به نتایج و پیامدهای برنامه اشاره دارد که برنامه تا چه حد در نیل به اهداف خاص و کلی موفق بوده است؟ ۴- فایده‌مندی[1]، به نتایج و پیامدهای برنامه اشاره دارد و مطرح می‌کند که آیا آنها با نیازهای جمعیت(های) هدف تطبیق پیدا می‌کند؟ به عبارتی برنامه زمانی مفید خواهد بود که ایجاد تغییرات نافع جمعیت مورد هدف بر اساس نیازهای آن باشد. ۵- پایداری، به تغییرات مثبت مداوم اشاره دارد. به عبارتی تا چه حد انتظار می‌رود این تغییرات پس از برنامه باقی بماند؟ به‌طور کلی این پرسش‌ها را می‌توان در دو بعد کلی یعنی عملکرد (مناسبت، کارایی، فایده‌مندی و پایداری) و تأثیرات خلاصه کرد.

مسکن و شرایط آن عامل مهم و محوری در کیفیت زندگی و تمایز بین افراد، گروه‌ها و نواحی قلمداد می‌شود. به طور کلی مسکن دارای ابعادی چندگانه مفهومی گسترده است. بدین معنی که مسکن هم به عنوان مکانی فیزیکی و هم سرپناه هر خانواده محسوب می‌شود، که در آن نیازهای اولیه خانوار یا فرد از قبیل خواب، استراحت و حفاظت در برابر شرایط جوی تأمین می‌شود.

نکته مهم در مفهوم مسکن این است که مسکن علاوه بر اینکه به عنوان سرپناه مورد استفاده قرار می‌گیرد و مکانی است که خدمات و تأسیسات اجتماعی و تسهیلات ضروری متعددی برای بهتر زندگی کردن خانواده و افراد فراهم می‌آورد، دارای ساختار فیزیکی نیز هست. درواقع مؤلفه‌های دسته نخست تا حد زیادی به این ساختار و کیفیت آن وابسته است. به عبارت دیگر بخشی از خدمات و تسهیلات عمومی لازم مسکن برای بهتر زندگی کردن انسان، با مشخصات فیزیکی مسکن ارتباط دارد (Doma´nski, 2008, 235-240; Teig, 2002, 266-280).

1. Utility

به طور کلی کیفیت مسکن در پژوهش‌ها، به مواردی چون شکل مطلوب مسکن، استحکام مسکن، امنیت، ایمنی، راحتی و میزان دسترسی ساکنان به تسهیلات، تأمین تجهیزات و تأسیسات (زیرساخت‌ها) مورد نیاز مسکن و مانند اینها بستگی دارد. این موارد با یکدیگر ارتباط متقابل دارند و جملگی در ارتقای کیفیت مسکن مؤثرند. به عنوان مثال، استحکام مسکن به‌عنوان یکی از معیارهای اصلی کیفیت مسکن تابع کیفیت ساخت آن است و کیفیت ساخت بر اساس تعاریف موجود تابع روش مناسب ساخت و نوع مصالح به‌کار رفته است. کیفیت ساخت‌وساز به استفاده از مصالح بادوام و استفاده از روش‌های صحیح ساخت‌وساز نیز تعریف شده است (همان).

با توجه به اینکه هدف از تدوین و اجرای برنامه‌ها و پروژه‌ها بهبود رفاه مردم ـ و آن‌گونه که در تحقیق حاضر مطرح است ـ بهبود کیفیت زندگی روستاییان از طریق ارتقای کیفیت خانه‌های روستایی است و نیز همان‌طور که فرگوسن (25-11 ,1990) اظهار می‌دارد، در بدبینانه‌ترین حالت نیز هر طرح و برنامه‌ای خواه و ناخواه میزانی از تغییر (کم یا زیاد، مطلوب و مورد نظر) را ایجاد می‌کند، این مطالعه در پی آن است که ببیند برنامه خانه‌های روستایی بنیاد مسکن برنامه چهارم تا چه حدی در دستیابی به اهداف خود در خصوص ارتقای کیفیت ساخت‌وساز مسکن در نواحی روستایی موفق بوده است.

روش‌شناسی

مطالعه حاضر از نوع ارزیابی عملکرد و ارزیابی تأثیرات است. به‌طوری‌که اشاره شد، جنبه‌ای از ارزیابی عملکرد به اثربخشی برنامه‌ها (مقایسه اهداف و میزان تحقق) می‌پردازد. در بررسی عملکرد (اثربخشی) برنامهٔ ایجاد نظام فنی روستایی، برنامه صدور پروانه ساخت، برنامه آموزش بناهای محلی، برنامه اعطای تسهیلات بهسازی و نوسازی مسکن روستایی و برنامه تسهیلات قرض‌الحسنه مسکن روستایی در نواحی روستایی استان بر اساس اسناد و داده‌های رسمی بنیاد مسکن استان و پیمایش از دهیاری‌های مرکزی استان مورد بررسی قرار گرفته است. از آنجا که در خصوص تعداد پروانه‌های صادرشده در روستاهای استان مورد مطالعه داده‌های رسمی در

دسترس نبوده، اطلاعات مربوط به تعداد بناهای آغاز به ساخت در طی سال‌های برنامه چهارم و تعداد بناهای دارای پروانه ساخت، از طریق مصاحبه با دهیاران به دست آمده است.

در ارزیابی تأثیرات اقدامات (در زمینه‌هایی چون صدور پروانه، ناظران فنی، آموزش استادکارها، وام بهسازی، وام تعمیرات) بر بهبود کیفیت ساخت‌وساز در روستاهای مورد مطالعه تمرکز شده است. به‌دلیل فقدان مطالعات و داده‌های مستند و مکتوب، این اقدامات با مراجعه به افراد مطلع محلی (اعضای شوراهای اسلامی) و بر اساس نظر و تحلیل آنها مورد بررسی قرار گرفته است. این اقدامات در قالب گویه‌هایی به‌صورت طیف لیکرت با پنج گزینه از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف از پاسخگویان سؤال شده است. ضریب تحلیل پایایی گویه‌های مقیاس آلفای کرونباخ بالای ۰/۷ بوده است. امتیاز گویه و مقیاس بدین ترتیب محاسبه شده است که امتیاز یک به کاملاً مخالف و امتیاز ۵ به کاملاً موافق اختصاص داده شده است. در محاسبه نهایی، امتیاز متوسط پاسخ‌گویان از جمع جبری امتیاز گویه‌ها به دست آمده است که به صورت درصد از حداکثر امتیاز قابل حصول بیان می‌شود، و در رابطه زیر نشان داده شده است. در تحلیل نتایج امتیاز بیش از ۸۰ درصد نشان‌دهنده موافقت کامل پاسخ‌گویان با گویه، کمتر از ۲۰ درصد نشان‌دهنده عدم موافقت کامل و ۴۰ تا ۶۰ درصد موافقت متوسط پاسخ‌گویان با گویه را نشان می‌دهد.

$$\frac{(۶ \times \text{تعداد پاسخ‌گویان کاملاً مخالف}) - (۲ \times \text{تعداد پاسخ‌گویان کاملاً مخالف}) - (۳ \times \text{تعداد پاسخ‌گویان تا حدودی موافق}) - (۴ \times \text{تعداد پاسخ‌گویان کاملاً مخالف})}{۵ \times \text{تعداد پاسخ‌گویان}}$$

آگاهان محلی در این تحقیق شامل اعضای شوراهای اسلامی روستاها هستند. تعبیر افراد آگاه و مطلع به اعضای شوراهای اسلامی روستاها، به اعتبار دولتی تلقی شدن برنامه‌ها و روابط خاص نهادهای دولتی با اعضای شورای اسلامی روستاها صورت گرفته است. از یک طرف پس از مطالعه مقدماتی مشخص شد که اعضای شورای‌های اسلامی روستاها مطلع‌ترین افراد بعد از دهیار (نماینده قانونی دولت در روستاها) از برنامه‌های دستگاه‌های دولتی در روستاها به‌شمار می‌آیند. از طرف دیگر اعضای شورا به دلیل سکونت در روستاها و غالباً، استفاده از برنامه‌های

حمایتی دولت، در زمینه ساخت‌وساز نیز اطلاعات کافی دارند.

با توجه به اعتبار اهداف مطالعه، واحد مشاهده و تحلیل، تکنیک یا ابزار جست‌وجو، و ماهیت داده‌های گردآوری‌شده، روش این مطالعه اسنادی ـ توصیفی و پیمایشی ـ توصیفی و کمی است. از آنجا که جامعه آماری این مطالعه کل روستاهای مرکزی استان هرمزگان بوده و در بررسی بخشی از عملکرد و سنجش تأثیرات برنامه‌ها، ۷۹ روستای مرکزی استان بوده است، روستاهای مرکزی در این مطالعه به روستاهای مرکز دهستان اطلاق شده است. استان هرمزگان بر اساس آخرین تقسیمات کشوری ۱۲ شهرستان، ۳۲ بخش و ۷۹ دهستان است، که به شیوه تصادفی از هر بخش یک مرکز دهستان به‌عنوان نمونه انتخاب شده است. روستاهای نمونه با توجه به محدود بودن جامعه آماری، و به‌طور تصادفی از هر بخش یک مرکز دهستان انتخاب شده است. اما در عمل برخی از مراکز دهستان که تبدیل به شهر شده‌اند، حذف و جایگزین شده‌اند. از شهرستان ابوموسی به‌دلیل شرایط خاص و نداشتن نقاط روستایی، نمونه‌ای انتخاب نشده است و نمونه‌های انتخابی در بخش شیبکوه و مرکزی بندرلنگه، بخش مرکزی و لیردف جاسک و بخش بمانی سیریک، به دلیل عدم پاسخگویی و یا نقص پرسش‌نامه، از تحلیل نهایی حذف شده است.

پیمایش از طریق پرسشنامه و به صورت مصاحبه انجام گرفته است. پرسشنامه‌ها، شامل یک پرسشنامه دهیاری و یک پرسشنامه افراد مطلع بوده است.[1]

در ابتدا تعداد مصاحبه‌های دهیار با توجه به تعداد بخش‌ها ۳۲ و تعداد مصاحبه‌های آگاهان محلی ۹۶ نفر تعیین شد. اما در عمل با توجه به حذف نمونه‌های پنج بخش مذکور، تعداد مصاحبه‌های دهیار به ۲۷ و مصاحبه‌های افراد مطلع به ۷۴ نفر کاهش یافت. مصاحبه‌های دهیاری نیز در نهایت به ۲۲ نمونه رسید. در انجام مصاحبه‌های افراد مطلع، سعی برحفظ تناسب تعداد پرسشنامه با تعداد جمعیت آبادی بوده است. رقم اولیه، مصاحبه برای هر ۵۰۰

۱. برای اطلاع تفصیلی از ویژگی‌های جمعیت نمونه ن.ک. گزارش تحقیق «ارزیابی عملکرد اقدامات بنیاد مسکن و اثرات آن بر کیفیت ساخت‌وساز در روستاهای مرکزی استان هرمزگان در برنامه چهارم توسعه (۸۸-۱۳۸۴)»، ۱۳۸۸.

نفر بوده است که در عمل به‌خاطر جمعیت کم برخی از نمونه‌ها، هر مصاحبه برای هر ۳۰۰ تا ۸۰۰ نفر انجام شد. با توجه به سطح تحلیل (در سطح دهستان و بر اساس نظر پاسخگویان) واحد تحلیل هم فرد و هم دهستان است.

با توجه به هدف و ماهیت مطالعه، یافته‌ها در دو بخش عملکرد و تأثیرات ارائه می‌شود. پیش از ارائه نتایج ابتدا به‌طور مختصر برنامه‌های بهسازی و نوسازی مسکن روستایی معرفی می‌شود. افزون بر این، به‌دلیل حجم بالای داده‌ها در مواردی که ضروری تشخیص داده نشده ـ از قبیل ویژگی‌های پاسخگویان ـ از آوردن جدول‌ها خودداری شده است و تنها به توصیف داده‌ها اکتفا گردیده است.

الف) برنامه‌های بهسازی و نوسازی مسکن روستایی

ایجاد نظام فنی روستایی و صدور پروانه ساخت، آموزش بناهای محلی، اعطای تسهیلات بهسازی و نوسازی مسکن روستایی و تسهیلات قرض‌الحسنه مسکن روستایی و بازسازی واحدهای مسکونی آسیب‌دیده از حوادث قهری، اقدامات اصلی صورت‌گرفته در طی سال‌های برنامه چهارم توسعه بوده است. در این مطالعه به‌جز بازسازی واحدهای مسکونی آسیب‌دیده، دیگر اقدامات برنامه‌ای مورد بررسی قرار گرفته است.

الف ـ۱) برنامه صدور پروانه ساختمان

موضوع صدور پروانه ساختمانی که در روستاها برای نخستین بار در راهکارهای اجرایی قانون برنامه سوم در سال ۱۳۷۹ مطرح شد (خاتم، ۱۳۸۴، ۱۲۴). در اساسنامه و تشکیلات اولیه مربوط به دهیاری‌ها که در سال ۱۳۸۰ به تصویب هئیت وزیران رسید، مرجع صدور پروانه برای ساختمان در محدوده قانونی روستا، دهیاری‌ها شناخته شد؛ اما در اصلاحیه ۱۳۸۲ قانون شوراها تشکیل پرونده به عهده دهیاری و صدور پروانه به بخشداری واگذار شد(ماده ۱۰ قانون اصلاح قانون شوراها). این تغییر با توجه به نوپا بودن نهاد دهیاری و عدم آشنایی و صلاحیت فنی دهیاران صورت گرفت. در آخرین اصلاحیه از نیمه دوم سال ۱۳۸۷، نقش بخشداری‌ها از فرایند صدور پروانه به تقاضای گزارش تخلف به مراجع انتظامی و گزارش تخلف به کمیسیون

ماده ۹۰ تقلیل یافت (ابلاغیه ۸۴۳۷۳/۱/۳/س مورخ ۸۷/۷/۲ وزارت کشور).

این برنامه از سال ۱۳۷۹ در قانون برنامه سوم مطرح شد و با تشکیل و تأسیس دهیاری‌ها در میانه دهه ۸۰ شکل عملی به خود گرفت. فرایند موجود صدور پروانه در روستاهای دارای دهیاری، از تقاضای مالک با تکمیل فرم گواهی تأیید مالکیت آغاز می‌شود و با استعلام از بنیاد مسکن در زمینه موقعیت زمین و ضوابط و مقرارت ساخت طرح هادی و تعیین ناظر فنی ادامه می‌یابد و در نهایت پروانه با امضای دهیاری و ناظر فنی صادر می‌گردد. گزارش‌های مرحله‌ای ناظر فنی به دهیاری و بنیاد مسکن منعکس می‌شود.

الف ـ ۲) برنامه ناظران فنی ساختمان

موضوع ایجاد نظام فنی و کنترل ساختمان روستایی را نخستین بار بنیاد مسکن در سال ۱۳۸۱ مطرح کرد. (خاتم، ۱۳۸۴، ۱۲۴). بر اساس موافقت‌نامه ۱۳۸۲ وزیران مسکن و شهرسازی و کشور مبنی بر شمول قانون نظام مهندسی به مناطق روستایی با هدف ارتقای کیفیت ساخت‌وساز و دسترسی روستاییان به نیروهای فنی و تخصصی، بنیاد مسکن وظایفی را در جهت تشکیل نظام فنی ساخت‌وساز در روستاها به عهده گرفت که مهم‌ترین آن تشکیل نهادی به نام ناظران فنی در روستاهاست که متشکل از کاردان‌های فنی، دیپلمه‌های فنی ساختمان و معماران تجربی است که پس از طی دوره‌های آموزشی لازم و احراز صلاحیت، پروانه اشتغال به کارشان را از سازمان مسکن و شهرسازی استان دریافت می‌کنند. در این پروانه حدود صلاحیت و حوزه جغرافیایی فعالیت ناظران فنی مشخص شد و بنیاد مسکن نیز وظیفه سازماندهی، تسهیل آغاز به کار، نظارت و ارزیابی بر کیفیت کار ناظران فنی را در روستاها عهده‌دار گردید.

ناظران فنی با تهیه نقشه و انجام محاسبات فعالیت‌شان را آغاز می‌کنند و در طول دورهٔ ساخت بر عملیات نظارت می‌کنند و گزارش‌های مرحله‌ای را تهیه و به شعبه بنیاد ارسال می‌کنند. گزارش‌ها در چهار مرحله تهیه می‌شود: گزارش بعد از بتن‌ریزی پی، گزارش اجرای اسکلت و عملیات سازه، گزارش اجرای عملیات سفت‌کاری و نازک‌کاری و گزارش نهایی کار. فرم پایان‌کار را بنیاد مسکن و بر اساس گزارش‌های مذکور صادر می‌کند و دهیاری وظیفه تأیید آن را بر عهده دارد. ناظران فنی ملزم به ایجاد دفتر کار در مرکز حوزه مسئولیت و حضور حداقل سه روز در هفته در حوزه مسئولیت، به‌منظور تکمیل و مرتب کردن پرونده متقاضیان

هستند و گزارش ساخت‌وسازهای غیرمجاز به بنیاد مسکن انقلاب اسلامی شهرستان ذی‌ربط نیز از وظایف ایشان است.

بر اساس برآوردهای بنیاد مسکن برای نظارت بر ساخت‌وساز روستایی در شهرستان‌ها دست‌کم یک نفر ناظر برای هر ۷۰۰ خانوار روستایی لازم است[1]. بر اساس این معیار حداقل باید حدود ۶ هزار ناظر فنی امر نظارت بر ساخت‌وساز روستایی را در طول برنامه چهارم بر عهده گیرند (خاتم، ۱۳۸۴، ۱۲۷).

الف – ۳) برنامه آموزش استادکاران محلی (کارگران ساختمانی)

از سال ۱۳۷۲ برنامه‌هایی در بنیاد مسکن انقلاب اسلامی برای آموزش مردم و نیروهای محلی به‌منظور مقاوم‌سازی بناهای روستایی طرح شد. سابقه این امر که به نخستین اقدامات آموزشی در این زمینه پس از زلزله سال ۱۳۶۹ گیلان و زنجان و زلزله اردبیل مربوط می‌شود، در نیمه دوم دهۀ هفتاد با برگزاری کلاس‌های تئوری و عملی برای آموزش تکنیسین‌ها و ناظران بازسازی و آموزش بنّاهای محلی به‌وسیله دفتر آموزش و نیروهای انسانی بنیاد مسکن و مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای استان‌ها ادامه یافت. محصول این فعالیت تهیه و توزیع جزوه‌ها و فیلم‌هایی است که به زبان ساده انواع مصالح و سازه‌ها و روش‌های مستحکم ساخت بناها را بیان می‌کنند. در جریان زلزله اردبیل نیز بنیاد مسکن با تهیه پوسترهای آموزشی و توزیع آن در مناطق زلزله‌زده از شیوه‌های آموزش عمومی در این امر استفاده کرد. علاوه بر آن دفتر آموزش و نیروهای انسانی بنیاد مسکن به کمک مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای استان‌ها در نیمه دوم دهه هفتاد کلاس‌های تئوری و عملی برای آموزش تکنیسین‌ها و ناظران بازسازی و آموزش بنّاهای محلی تشکیل داد.

سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای نیز در زمینه آموزش کارگران ساختمانی از سال‌های بعد از تأسیس نظام مهندسی ساختمان، اقدامات و برنامه‌هایی داشته است. بنیاد مسکن به استناد

---

۱. در شهرستان‌هایی که فاصله بین روستاهای آن بیش از ۴۰ کیلومتر باشد، برای هر ۷۰۰ خانوار ۲ ناظر لازم است.

وظایف قانونی و وظایفی که بر اساس ماده ۳۰ قانون برنامه چهارم توسعه عهده‌دار شده است، قراردادهایی با سازمان‌های تخصصی همچون سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای، آموزش کارگران و استادکاران محلی در رشته‌های آرماتوربندی، بتن‌سازی و بتن‌ریزی، قالب‌سازی و کفراژبندی، جوشکاری اسکلت فلزی، بنّای سفت‌کار و بنّای نازک‌کار در طی سال‌های اجرای برنامه چهارم، داشته است. بر اساس اهداف کمی برنامه چهارم، گسترش آموزش‌های فنی به همه روستاهای بالای ۵۰۰ نفر(حدود ۱۲ هزار روستا) در روند برنامه چهارم پیش‌بینی شده است.

الف ـ ۴) برنامه تسهیلات بهسازی و نوسازی و تعمیرات

به استناد ماده ۳۰ قانون برنامه چهارم توسعه، آیین‌نامه اعطای تسهیلات مسکن و نوسازی و بهسازی مسکن روستایی (مصوب ۱۳۸۵/۱/۱۶)، پرداخت کمک سود تسهیلات بانکی به میزان حداقل ۵ درصد برای نوسازی و بهسازی سالانه دویست هزار واحد مسکونی روستایی طی سال‌های برنامه چهارم توسعه پیش‌بینی کرده است، که در بودجه‌های سالیانه تخصیص خواهد یافت. بر اساس آیین‌نامه مذکور سقف فردی تسهیلات برای سال نخست برنامه، پنجاه میلیون ریال تعیین شد و در طول برنامه، سالانه پانزده درصد به سقف فردی اضافه می‌شود. تسهیلات اعطایی این برنامه که بر اساس تفاهم‌نامه‌های دوجانبه بین بنیاد مسکن و بانک‌های عامل و با معرفی شعبه‌های شهرستان بنیاد مسکن، در طی سال‌های اجرای برنامه چهارم صورت گرفته است به طرح ویژه بهسازی شناخته می‌شود. مدت بازپرداخت این تسهیلات از زمان شروع دوران ساخت تا پایان دوران فروش اقساطی ۱۲ سال است.

علاوه بر تسهیلات ویژه بهسازی، تسهیلات دیگری نیز برای تعمیر و یا تکمیل واحدهای مسکونی (افزودن سرویس و حمام) در نواحی روستایی پرداخت می‌گردد. سقف فردی این تسهیلات بین پنج تا ۲۰ میلیون ریال و مدت بازپرداخت آن ۶۰ ماه است.

ب) عملکرد برنامه‌های بهسازی و نوسازی مسکن روستایی

بررسی عملکرد در زمینه برنامه‌های صدور پروانه، ناظران فنی ساختمان، آموزش استادکاران محلی و تسهیلات بهسازی و نوسازی و تعمیرات در ادامه ذکر می‌گردد.

ب ـ ۱) صدور پروانه

یافته‌ها نشان می‌دهد که در تمامی روستاهای مورد مطالعه به جز یک مورد پروانه صادر شده است. اما با توجه به تأخیر در تأسیس دهیاری و راه‌اندازی فرایند صدور پروانه در برخی از روستاها، سهم بناهای دارای پروانه ساختمانی از کل بناهای در دست ساخت، اتمام‌یافته و یا متوقف‌شده که از سال ۱۳۸۴ آغاز شده به‌طور متوسط در روستاهای نمونه ۷۶ درصد بوده است.

جدول ۱. توزیع صدور پروانه در روستاهای مورد مطالعه در طول برنامه چهارم (۸۸-۱۳۸۴)

نام آبادی	تعداد بنای آغاز به ساخت بعد از سال ۱۳۸۳				پروانه صادره	
	اتمام‌یافته	در حال ساخت	متوقف	جمع	تعداد	درصد
سیاهو	۱۰۰	۵۰	۳۰	۱۸۰	۱۰۰	۵۶
گونمردی	۳	۶	۳	۱۲	۸	۶۷
دهنو پایین	۷۰	۳۰	۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۰۰
پور	۵	۴۳	۵	۵۳	۶۲	۱۱۷
هرنگ	۶۸	۱۳	۱	۸۲	۸۰	۹۸
سیت	۲۵	۰	۰	۲۵	۲۵	۱۰۰
کهورستان	۱۶۸	۹۶	۳۳	۲۹۷	۲۹۷	۱۰۰
رودبار	۷۰	۴۰	۵	۱۱۵	۹۲	۸۰
بوچیر	۸۱	۳۱	۶۷	۱۷۹	۱۱۲	۶۳
جکدان	۹۱	۰	۲	۹۳	۹۳	۱۰۰
زیارت	۶۴	۲۶	۲۲	۱۱۲	۵۳	۴۷
دهستان بالا	۱۳۴	۱۴۸	۶	۲۸۸	۳۰۰	۱۰۴
شمیل	۲۲	۱۴	۱۴	۵۰	۵۰	۱۰۰
محله نو	۱۰۰	۹۰	۸	۱۹۸		۰
خمینی‌شهر	۳۰	۰	۰	۳۰	۳۰	۱۰۰
رمکان	۱۵۰	۲۰۰	۵۳	۴۰۳	۲۷۰	۶۷
شمیل بالا	۳۰۴	۱۷۰	۱۳	۴۸۷	۴۰۰	۸۲
دهتل	۶۸	۴۰	۳	۱۱۱	۷۰	۶۳
کمشک	۷۵	۴۹	۱	۱۲۵	۹۵	۷۶
توکهور	۸۰	۲۰	۱۰	۱۱۰	۱۰۰	۹۱
دولاب	۱۳	۲۱	۲۵	۵۹	۱۱	۱۹
درپهن	۲۰۲	۴۳	۰	۲۴۵	۲۰۲	۸۲
جمع	۱۹۲۳	۱۱۳۰	۳۵۱	۳۴۰۴	۲۶۰۰	۷۶

منبع: دهیاری روستاهای نمونه

ب ـ۲) ناظران فنی ساختمان

بر اساس داده‌های معاونت مسکن بنیاد مسکن استان هرمزگان، تعداد کل ناظران فنی روستایی استان که مراحل آموزش و ثبت‌نام را به‌عنوان ناظر فنی روستایی طی کرده‌اند، در کل استان ۲۳۰ نفر است (جدول۲). به استثنای ۳ نفر ایشان که از نظام مهندسی استان جذب شده‌اند، مابقی از طریق بنیاد مسکن استان تأیید صلاحیت شده‌اند.

بر اساس معیار هر ناظر برای ۷۰۰ خانوار، هدف استان در جذب و آموزش ناظران کاملاً تحقق پیدا کرده است. اما برمبنای اهداف شهرستانی برنامه، توزیع ناظران، نامناسب به نظر می‌رسد، در حالی که در برخی از شهرستان‌ها تعداد ناظران بیش از اهداف برنامه است، در برخی از شهرستان‌ها ـ عموماً دورافتاده و محروم استان همچون جاسک، قشم، بندر خمیر و میناب ـ تعداد ناظران فنی روستایی از معیار یک ناظر برای هر ۷۰۰ خانوار، فاصلهٔ بسیاری دارد.

بر اساس بررسی روستاهای نمونه، سهم بناهای دارای ناظر فنی از کل بناهای آغاز به ساخت در طی سال‌های برنامه چهارم، رقم متوسط ۴۴ درصد در کل نمونه‌هاست. بخشی از اختلاف فاحش در عملکرد ناظران فنی بر اساس داده‌های رسمی و داده‌های پیمایش، احتمالاً ناشی از تأخیر در اجرای رسمی برنامه ناظران فنی و آغاز به ساخت بخش عمدهٔ بناها در سال‌های اولیه برنامهٔ چهارم است.

سنجش رابطه فاصله روستا از مراکز شهری و میزان نارضایتی از عدم حضور مؤثر ناظران فنی در روستاهای نمونهٔ بررسی‌شده، همبستگی مثبت۴۰ درصد با ۰/۹۵ درصد اطمینان را به‌لحاظ معناداری نشان می‌دهد. به رغم همبستگی نسبتاً ضعیت، صرف داشتن رابطه می‌تواند نشان‌دهنده واقعیت مربوط به تعداد محدود ناظران فنی در نواحی دورافتادهٔ استان و تعداد بیشتر آنها در نواحی مرکزی استان باشد، که در بررسی عملکرد بنیاد در این زمینه قابل مشاهده است.

فصلنامه پژوهش‌های روستایی ـــــــ

جدول ۳. عملکرد ناظران فنی در روستاهای نمونه مراکز دهستان استان هرمزگان در طول برنامه چهارم (۸۸-۱۳۸۴)

نام آبادی (مرکز دهستان)	فاصله به نزدیک‌ترین شهر	تعداد بنای آغاز به ساخت بعد از سال ۱۳۸۳				تعداد بنای دارای ناظر	
		اتمام‌یافته	در حال ساخت	متوقف	جمع	تعداد	درصد
سیاهو	۶۵	۱۰۰	۵۰	۳۰	۱۸۰	۸۰	۴۴
گونمردی	۲۵	۳	۶	۳	۱۲	۰	۰
دهنو پایین	۱۰	۷۰	۳۰	۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۰۰
پور	۱۳۵	۵	۴۳	۵	۵۳	۴۳	۸۱
هرنگ	۲۰	۶۸	۱۳	۱	۸۲	۵۸	۷۱
سیت	۲۵	۲۵	۰	۰	۲۵	۰	۰
کهورستان	۴۵	۱۶۸	۹۶	۳۳	۲۹۷	۱۴۸	۵۰
رودبار	۱۸	۷۰	۴۰	۵	۱۱۵	۲۵	۲۲
بوچیر	۵۰	۸۱	۳۱	۶۷	۱۷۹	۴۹	۲۷
جکدان	۲۵	۹۱	۰	۲	۹۳		۰
زیارت	۱۵	۶۴	۲۶	۲۲	۱۱۲	۷	۶
دهستان بالا	۵۰	۱۳۴	۱۴۸	۶	۲۸۸	۱۵۰	۵۲
شمیل	۷۵	۲۲	۱۴	۱۴	۵۰	۰	۰
محله نو	۳۵	۱۰۰	۹۰	۸	۱۹۸	۹۰	۴۵
خمینی‌شهر	۲۰	۳۰	۰	۰	۳۰	۰	۰
رمکان	۱۱	۱۵۰	۲۰۰	۵۳	۴۰۳	۵۰	۱۲
شمیل بالا	۳۰	۳۰۴	۱۷۰	۱۳	۴۸۷	۱۷۰	۳۵
دهتل	۵۰	۶۸	۴۰	۳	۱۱۱	۶۷	۶۰
کمشک	۴۵	۷۵	۴۹	۱	۱۲۵	۷۵	۶۰
توکهور	۳	۸۰	۲۰	۱۰	۱۱۰	۱۰۰	۹۱
دولاب	۸۵	۱۳	۲۱	۲۵	۵۹	۴۰	۶۸
درپهن	۳۵	۲۰۲	۴۳	۰	۲۴۵	۲۰۲	۸۲
جمع	-	۱۹۲۳	۱۱۳۰	۳۵۱	۳۴۰۴	۱۵۰۴	۴۴

منبع: دهیاری روستاهای نمونه

ب - ۳) آموزش استادکارهای محلی (کارگران ساختمانی)

داده‌های رسمی موجود نشان می‌دهد که برنامه آموزش استادکارهای محلی تا کنون در استان هرمزگان از طریق بنیاد مسکن عملی نشده است. در این زمینه نخستین گام عملی بنیاد مسکن استان، امضای تفاهم‌نامه با سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای استان هرمزگان در تیرماه ۱۳۸۸ بوده است. بر اساس تفاهم‌نامه مذکور، سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای در قبال حق‌الزحمهٔ مشخص، موظف به تعیین سطح، آموزش و صدور گواهینامه تأیید صلاحیت برای حداقل ۸۰۰ نفر از کارگران ساختمانی استان به میزان حدوداً ۶۴ ساعت (۵۴۴۰۰ نفر- ساعت) شده است. زمان این تفاهم‌نامه تا پایان سال ۱۳۹۰ عنوان شده است.

اما بر اساس پیمایش صورت‌گرفته در بین روستاهای مرکزی نمونه، سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای در استان هرمزگان، سابقه برگزاری دوره‌های آموزش بناهای محلی را ـ هرچند به صورت محدود ـ داشته است. بر اساس نتایج پیمایش در روستاهای نمونه، در سال ۱۳۸۸ تعداد ۳۲۲ استادکار محلی (آرماتوربند، بتن‌ساز و بتن‌ریز، قالب‌ساز و کفراژبند، جوشکار اسکلت فلزی و بنّای سفت‌کار و بنّای نازک‌کار) وجود داشته است که از این تعداد فقط ۹ نفر (معادل ۳ درصد استادکارها) در دوره‌هایی که از سوی سازمان فنی و حرفه‌ای برگزارشده بود، شرکت داشته‌اند. استادکارهای آموزش‌دیده ساکن دو روستای شهرستان حاجی‌آباد (پور، شمیل بالا) بوده‌اند.

ب ـ ۴) تسهیلات بهسازی و نوسازی و تعمیرات

بر اساس آیین‌نامه اعطای تسهیلات مسکن و نوسازی و بهسازی مسکن روستایی، پرداخت کمک سود تسهیلات بانکی برای نوسازی و بهسازی سالانه دویست هزار واحد مسکونی روستایی در کل کشور پیش‌بینی شده است. با توجه به سهم جمعیت روستایی استان از کل جمعیت روستایی کشور (۳/۳۴ درصد)، سهم استان هرمزگان از تسهیلات مذکور به‌طور سالانه حدود ۶۶۸۰ واحد خواهد بود.

جدول ۴. عملکرد بنیاد مسکن استان هرمزگان در زمینه برنامه تسهیلات ویژه بهسازی در طول برنامه چهارم توسعه (۸۸-۱۳۸۴)

سال / شهرستان		بستک	بندرجاسک	بشاگرد	بندرعباس	بندر خمیر	بندرلنگه	پارسیان	حاجی آباد	رودان	سیریک	قشم	میناب	کل استان
۱۳۸۴	برنامه-تعداد	۴۹۲	۴۹۰	-	۱۱۶۸	-	۷۰۰	-	۱۷۳۳	۱۰۷۲	-	-	۱۳۴۵	۷۰۰۰
	تحقق- تعداد	۴۸۰	۴۹۰	-	۹۳۰	-	۶۳۱	-	۱۶۲۳	۱۰۴۰	-	-	۱۲۷۴	۶۴۶۸
	میزان تحقق (درصد)	۹۸	۱۰۰	–	۸۰	–	۹۰	–	۹۴	۹۷	–	–	۹۵	۹۲
۱۳۸۵	برنامه-تعداد	۲۰۰	۶۱۸	-	۱۶۹۷	-	۴۳۰	-	۱۶۷۸	۷۵۰	-	۴۵۳	۱۳۷۴	۷۲۰۰
	تحقق- تعداد	۲۰۰	۶۱۶	-	۱۶۴۹	-	۴۲۵	-	۱۴۴۰	۷۵۰	-	۴۳۹	۱۳۲۳	۶۸۴۲
	میزان تحقق (درصد)	۱۰۰	۱۰۰	–	۹۷	–	۹۹	–	۸۶	۱۰۰	–	۹۷	۹۶	۹۵
۱۳۸۶	برنامه-تعداد	۲۵۰	۱۱۵۵	-	۱۵۰۰	-	۳۷۰	۱۸۵	۱۱۰۰	۷۰۰	-	۴۰۰	۱۳۴۰	۷۰۰۰
	تحقق- تعداد	۲۴۷	۹۶۱	-	۱۰۷۴	-	۲۴۴	۱۳۰	۹۱۱	۶۵۵	-	۱۸۸	۱۰۷۰	۵۴۸۰
	میزان تحقق (درصد)	۹۹	۸۳	-	۷۲	-	۶۶	۷۰	۸۳	۹۴	-	۴۷	۸۰	۷۸
۱۳۸۷	برنامه-تعداد	۶۵۰	۶۴۰	۲۰۰	۱۱۵۰	۳۵۰	۳۰۳	۳۵۶	۸۰۳	۷۷۱	۱۵۱	۶۰۰	۱۰۲۶	۷۰۰۰
	تحقق- تعداد	۴۰۱	۵۵۵	۲۰۰	۱۱۰۹	۳۲۶	۱۹۳	۳۳۹	۸۰۳	۵۱۳	۵	۳۳۹	۸۸۰	۵۶۶۳
	میزان تحقق (درصد)	۶۲	۸۷	۱۰۰	۹۶	۹۳	۶۴	۹۵	۱۰۰	۶۷	۳	۵۷	۸۶	۸۱
۱۳۸۸	برنامه-تعداد	۳۰۰	۹۰۰	۴۰۰	۹۹۰	۵۵۰	۴۰۰	۵۰۰	۱۰۸۰	۶۵۰	۱۰۰	۳۰۰	۱۰۳۰	۷۲۰۰
	تحقق- تعداد	۱۵۰	۳	۱۶	۵۹۱	۳۷	۵۴	۹۶	۶۷۳	۷	۶	-	۴۱	۱۶۷۴
	میزان تحقق (درصد)	۵۰	۰.۳	۴	۶۰	۷	۱۴	۱۹	۶۲	۱	۶	۰	۴	۲۳
۱۳۸۴-۱۳۸۸	برنامه-تعداد	۱۸۹۲	۳۸۰۳	۶۰۰	۶۵۰۵	۹۰۰	۲۲۰۳	۱۰۴۱	۶۳۹۴	۳۹۴۳	۲۵۱	۱۷۵۳	۶۱۱۵	۳۵۴۰۰
	تحقق- تعداد	۱۴۷۸	۲۶۲۵	۲۱۶	۵۳۵۳	۳۶۳	۱۵۴۷	۵۶۵	۵۴۵۰	۲۹۶۵	۱۱	۹۶۶	۴۵۸۸	۲۶۱۲۷
	میزان تحقق (درصد)	۷۸	۶۹	۳۶	۸۲	۴۰	۷۰	۵۴	۸۵	۷۵	۴	۵۵	۷۵	۷۴

منبع: معاونت مسکن بنیاد مسکن استان هرمزگان

فصلنامه پژوهش های روستایی ـــ
فصلنامه پژوهش های روستایی ـــ
دوره ۳، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۱

جدول ۵. عملکرد بنیاد مسکن استان هرمزگان در زمینه برنامه قرض‌الحسنه تعمیرات در طول برنامه چهارمتوسعه (۸۸-۱۳۸۴)

سال/ شهرستان		بستک	بندرجاسک	بشاگرد	بندرعباس	بندر خمیر	بندرلنگه	پارسیان	حاجی آباد	رودان	سیریک	قشم	میناب	کل استان
۱۳۸۴	برنامه-تعداد	۳۷۵	۳۰۰	-	۲۳۳	-	۱۳۰	-	۲۵۰	۲۰۵	-	۱۱۳	۵۱۹	۲۱۲۵
	تحقق- تعداد	۳۷۵	۲۵۰	-	۶۰	-	۶۰	-	۲۵۰	۱۸۲	-	۹۳	۳۷۵	۱۶۴۵
	میزان تحقق (درصد)	۱۰۰	۸۳	-	۲۶	-	۴۶	-	۱۰۰	۸۹	-	۸۲	۷۲	۷۷
۱۳۸۵	برنامه-تعداد	۱۳۰	۱۱۵	-	۱۶۰	-	۵۰	۱۲۰	۱۴۰	۱۷۰	-	۲۵۰	۲۶۵	۱۴۰۰
	تحقق- تعداد	۱۳۰	۹۳	-	۱۶۰	-	۵۰	۱۲۰	-	۱۴۱	-	۱۳	۱۶۱	۸۶۸
	میزان تحقق (درصد)	۱۰۰	۸۱	-	۱۰۰	-	۱۰۰	۱۰۰	۰	۸۳	-	۵	۶۱	۶۲
۱۳۸۶	برنامه-تعداد	۱۳۶	۲۳۷	-	۴۴۸	-	۱۷۲	۱۷۶	۶۴۰	۳۵۰	-	۴۵	۴۱۵	۲۶۱۹
	تحقق- تعداد	۷۵	۱۵۰	-	۴۴۸	-	۱۷۲	۱۷۶	۶۴۰	۲۶۰	-	۴۵	۸۶	۲۰۵۲
	میزان تحقق (درصد)	۵۵	۶۳	-	۱۰۰	-	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۷۴	-	۱۰۰	۲۱	۷۸
۱۳۸۷	برنامه-تعداد	۴۹۰	۵۰۰	-	۵۲۰	۵۰	۶۶۰	۲۵۰	۶۵۰	۶۱۵	-	۱۵۰	۷۶۵	۴۶۵۰
	تحقق- تعداد	۴۷	۴۳۰	-	۴۱۶	۵۰	۴۸۰	۲۲۵	۵۱۰	۶۰۷	-	۵۰	۳۴۱	۳۱۵۶
	میزان تحقق (درصد)	۱۰	۸۶	-	۸۰	۱۰۰	۷۳	۹۰	۷۸	۹۹	-	۳۳	۴۵	۶۸
۱۳۸۴-۱۳۸۷	برنامه-تعداد	۱۱۳۱	۱۱۵۲	-	۱۳۶۱	۵۰	۱۰۱۲	۵۴۶	۱۶۸۰	۱۳۴۰	-	۵۵۸	۱۹۶۴	۱۰۷۹۴
	تحقق- تعداد	۶۲۷	۹۲۳	-	۱۰۸۴	۵۰	۷۶۲	۵۲۱	۱۴۰۰	۱۱۹۰	-	۲۰۱	۹۶۳	۷۷۲۱
	میزان تحقق (درصد)	۵۵	۸۰	-	۸۰	۱۰۰	۷۵	۹۵	۸۳	۸۹	-	۳۶	۴۹	۷۲

منبع: معاونت مسکن بنیاد مسکن استان هرمزگان

توضیح۱: ارقام مربوط به عملکرد سال ۱۳۸۷ ناقص و سال ۱۳۸۸ در دسترس نبوده است. توضیح۲: منظور از تعداد، تعداد فقره وام‌هاست.

با توجه به وضعیت به‌مراتب بدتر واحدهای مسکونی روستایی استان در استفاده از مصالح باداوم در مقایسه با متوسط نواحی کشور که در ابتدای این مقاله عنوان شد، طبعاً سهم استان هرمزگان می‌بایست از رقم مذکور بیشتر باشد. آمار دریافتی از معاونت مسکن بنیاد مسکن استان نیز نشان‌دهندهٔ همین ضرورت بوده است، به‌طوری‌که سهم استان از تسهیلات بهسازی در طی سال‌های ۱۳۸۴، ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ معادل ۷۰۰۰ واحد و در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۸، معادل ۷۲۰۰ واحد بوده است.

با قبول فرض انعقاد قرارداد با افراد متقاضی تسهیلات به‌عنوان تحقق برنامه، عملکرد برنامهٔ تسهیلات بهسازی در استان هرمزگان نشان‌دهنده تحقق ۷۴ درصدی اهداف برنامه در کل سال‌های اجرای برنامه چهارم بوده است.

متوسط تحقق اهداف برنامه اعطای تسهیلات نوسازی چهار سال اول اجرای برنامه در حدود ۸۰ درصد بوده، ولی در سال ۱۳۸۸ به ۲۳ درصد رسیده است؛ که به احتمال زیاد کاهش شدید در سال ۱۳۸۸، ناشی از تأخیر معمول در جذب اعتبارات هر سال در ۶ ماه نخست سال بعد بوده است. لذا داده‌های سال ۱۳۸۸ دارای نقص تلقی می‌شود.

بررسی عملکرد برنامه اعطای تسهیلات قرض‌الحسنه تعمیرات و احداث حمام، در استان هرمزگان نشان‌دهنده تحقق ۷۲ درصدی اهداف برنامه بوده است. به‌جز سال ۱۳۸۸ که دسترسی به داده‌های آن مقدور نبوده، هدف برنامه در استان از ۱۴۰۰ فقره در سال ۱۳۸۵ تا ۴۶۵۰ فقره تسهیلات متفاوت بوده است. مشکل تأخیر معمول در جذب اعتبارات هر سال در زمینه تسهیلات تعمیرات، با شدت بیشتری مطرح بوده است. به‌طوری‌که تا بهمن‌ماه ۱۳۸۸ هنوز اعتبارات سال ۱۳۸۷ کاملاً جذب نشده و لذا داده‌های سال ۱۳۸۷ نیز دارای نقص است.

ج) ارزیابی تأثیرات برنامه‌های بهسازی و نوسازی بر کیفیت ساخت‌وساز

برای درک و تحلیل بهتر تأثیرات برنامه‌ها، ابتدا لازم است ویژگی‌های عمومی پاسخ‌گویان و روستاییان مورد مطالعه به اختصار توصیف شود.

ج ـ ۱) ویژگی‌های عمومی روستاهای نمونه و پاسخ‌گویان

یافته‌ها در مورد فاصله بین روستاهای نمونه از شهر نشان داد که بیش از ۵۰ درصد بیش از ۴۰ کیلومتر، ۱۳ درصد کمتر از ۱۰ کیلومتر، ۱۵ درصد بین ۱۰ تا ۴۰ کیلومتر و ۲۰ درصد بین ۱۰ تا ۲۰ کیلومتر درصد از نزدیک‌ترین شهر فاصله دارند.

از نظر سنی، حدود ۶۷ درصد پاسخ‌گویان بین ۳۰ تا ۵۰ سال، ۱۷ درصد آنها بین ۵۰ تا ۶۵ سال و ۱۱ درصد بین ۲۰ تا ۳۰ سال داشتند. از نظر تحصیلات، ۳۲ درصد پاسخ‌گویان دارای دیپلم، ۳۰ درصد دارای فوق‌دیپلم، لیسانس و بالاتر بودند و ۱۴ درصد نیز تنها خواندن و نوشتن می‌دانستند. مطالعه نشان داد که ۳۶ درصد از پاسخ‌گویان در فاصله سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ اقدام به ساخت شخصی مسکن کرده بودند و ۶۴ درصدشان چنین اقدامی نکرده بودند.

ج ـ ۲) تأثیرات

نتایج بررسی نظر آگاهان محلی در مورد اقدامات بنیاد مسکن در بهبود کیفیت خانه‌های روستایی در جداول ۷ تا ۱۰ منعکس شده است. به‌طوری‌که جدول ۷ نشان می‌دهد، از نظر افراد مطلع محلی اقداماتی چون صدور پروانه ساختمانی، تعیین ناظران فنی ساختمان و وام بهسازی تا حد بسیار زیادی (بیش از ۸۰ درصد امتیاز ممکن) در بهبود کیفیت ساخت‌وساز مؤثر بوده است. آنها معتقد بودند که آموزش استادکارهای محلی و اعطای وام بهسازی تا حد زیادی (بین ۶۰ تا ۸۰ درصد امتیاز ممکن) در بهبود کیفیت ساخت‌وساز تأثیر مثبت داشته است.

جدول ۷. نظر آگاهان محلی در مورد تأثیر اقدامات صدور پروانه ساختمانی، آموزش استادکاران، ناظران فنی ساختمان و وام بهسازی و تسهیلات قرض‌الحسنه بر کیفیت ساخت‌وساز از نظر مصالح و روش

گزینه‌ها	اثر صدور پروانه			اثر ناظران فنی			اثر آموزش استادکاران			اثر تسهیلات بهسازی و نوسازی (وام)			اثر تسهیلات قرض‌الحسنه		
	بر مصالح	بر روش	جمع	اثر ناظر بر مصالح	اثر ناظر بر روش	جمع	بر مصالح	بر روش	جمع	بر مصالح	بر روش	جمع	بر مصالح	بر روش	جمع
کاملاً مخالف	۰		۰	۱	۱	۲	۹	۲	۱۱			۰	۳	۴	۷
مخالف	۱	۴	۵	۴	۱	۵	۷	۹	۱۶	۶	۶	۱۲	۱۳	۱۷	۳۰
تاحدودی موافق	۱۳	۶	۱۹	۱۰	۱۰	۲۰	۲۸	۱۳	۴۱	۷	۸	۱۵	۲۳	۲۱	۴۴
موافق	۲۱	۲۵	۴۶	۲۸	۳۲	۶۰	۱۹	۲۹	۴۸	۲۶	۱۸	۴۴	۷	۷	۱۴
کاملاً موافق	۳۸	۳۸	۷۶	۲۹	۲۸	۵۷	۱۰	۱۹	۲۹	۳۳	۴۱	۷۴	۱۸	۱۴	۳۲
جمع فراوانی	۷۳	۷۳	۱۴۶	۷۲	۷۲	۱۴۴	۷۳	۷۲	۱۴۵	۷۲	۷۳	۱۴۵	۶۴	۶۳	۱۲۷
جمع امتیاز	۳۱۵	۳۱۶	۶۳۱	۲۹۶	۳۰۱	۵۹۷	۲۳۳	۲۷۰	۵۰۳	۳۰۲	۳۱۳	۶۱۵	۲۱۶	۱۹۹	۴۱۵
حداکثر امتیاز	۳۶۵	۳۶۵	۷۳۰	۳۶۰	۳۶۰	۷۲۰	۳۶۵	۳۶۰	۷۲۵	۳۶۰	۳۶۵	۷۲۵	۳۲۰	۳۱۵	۶۳۵
درصد از حداکثر امتیاز	۸۶/۳	۸۶/۶	۸۶/۴	۸۲/۲	۸۳/۶	۸۲/۹	۶۳/۸	۷۵/۰	۶۹/۴	۸۳/۹	۸۵/۸	۸۴/۸	۶۷/۵۰	۶۳/۱۷	۶۵/۴
میانگین	۱۴/۶	۱۸/۲۵	۲۹/۲	۱۴/۴	۱۴/۴	۲۸/۸	۱۴/۶	۱۴/۴	۲۹	۱۸	۱۸/۲۵	۲۹	۱۲/۸	۱۲/۶	۲۵/۴
انحراف معیار	۱۵/۷۲	۱۶/۲۱	۳۱/۶۸	۱۳/۲۷	۱۴/۷۷	۲۷/۹۷	۸/۷۹	۱۰/۲۳	۱۵/۷۹	۱۳/۵۸	۱۶/۰۴	۲۹/۸۹	۸/۰۷۴	۷/۰۲۱	۱۴/۸۲

به‌زعم افراد مطلع محلی به‌طور متوسط تأثیر تمامی برنامه‌های پنج‌گانه (صدور پروانه ساختمانی، تعیین ناظران فنی ساختمان، وام بهسازی و وام تعمیرات) در استفاده از مصالح ساختمانی بادوام در ساخت خانه‌های روستایی در فاصله سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ در حد زیاد (بین ۶۰ تا ۸۰ درصد امتیاز ممکن) بوده است. از نظر افراد مطلع محلی، به‌طور متوسط تأثیر تمامی برنامه‌های پنج‌گانه در ترویج روش‌های صحیح در ساخت خانه‌های روستایی در فاصله سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ در حد زیاد (بین ۶۰ تا ۸۰ درصد امتیاز ممکن) بوده است (جدول ۸).

در نگاهی کلی از نظر افراد مطلع محلی، اجرای تمامی برنامه‌های پنج‌گانه (صدور پروانه ساختمانی، تعیین ناظران فنی ساختمان، وام بهسازی و وام تعمیرات) در بهبود کیفیت ساخت مسکن، به مفهوم استفاده از مصالح بادوام و استفاده از روش‌های صحیح در ساخت خانه‌های روستایی در فاصله سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ روستاهای مرکزی استان، اثری در حد زیاد (بین ۶۰ تا ۸۰ درصد امتیاز ممکن) داشته، اما عالی نبوده است. مقایسه بین برنامه‌های مذکور نشان می‌دهد که تنها اثر وام تعمیرات در مقایسه با بقیه اندک (۶۰ امتیاز) بوده است (همان).

جدول ۸. تاثیر اقدامات بنیاد مسکن بر کیفیت ساخت‌وساز مسکن در روستاهای مرکزی استان هرمزگان بر اساس نظر افراد مطلع محلی

	اثر پروانه بر مصالح	اثر ناظر بر مصالح	اثر ناظر بر روش	اثر پروانه بر روش	اثر آموزش استادکار بر روش	اثر آموزش استادکار بر مصالح	اثر وام بهسازی بر روش	اثر وام بهسازی بر مصالح	اثر وام تعمیرات بر روش	اثر وام تعمیرات بر مصالح	کل
کاملاً مخالف	۰	۱	۱		۲	۹			۴	۳	۱۰
مخالف	۱	۴	۱	۴	۹	۷	۶	۶	۱۷	۱۳	۳۴
تاحدودی موافق	۱۳	۱۰	۱۰	۶	۱۳	۲۸	۸	۷	۲۱	۲۳	۶۸/۵
موافق	۲۱	۲۸	۳۲	۲۵	۲۹	۱۹	۱۸	۲۶	۷	۷	۱۰۶
کاملاً موافق	۳۸	۲۹	۲۸	۳۸	۱۹	۱۰	۴۱	۳۳	۱۴	۱۸	۱۳۴
جمع فراوانی	۷۳	۷۲	۷۲	۷۳	۷۲	۷۳	۷۳	۷۲	۶۳	۶۴	۳۵۳/۵
جمع امتیاز	۳۱۵/۰۰	۲۹۶	۳۰۱	۳۱۶	۲۷۰	۲۳۳	۳۱۳	۳۰۲	۱۹۹	۲۱۶	۱۳۸۰/۵
حداکثر امتیاز	۳۶۵	۳۶۰	۳۶۰	۳۶۵	۳۶۰	۳۶۵	۳۶۵	۳۶۰	۳۱۵	۳۲۰	۱۷۶۷/۵
درصد از حداکثر امتیاز	۸۶/۳	۸۲/۲	۸۳/۶۱	۸۶/۵۸	۷۵/۰۰	۶۳/۸	۸۵/۷۵	۸۳/۹	۶۳/۱۷	۶۷/۵	۷۸/۸
میانگین	۱۴/۶	۱۴/۴	۱۴/۴	۱۸/۲۵	۱۴/۴	۱۴/۶	۱۸/۲۵	۱۸	۱۲/۶	۱۲/۸	۷۰/۵
انحراف معیار	۱۵/۷۲	۱۳/۲۷	۱۴/۷۷	۱۶/۲۱	۱۰/۲۳	۸/۷۹	۱۶/۰۴	۱۳/۵۸	۷/۰۲۱	۸/۰۷۴	۵۰/۷۱

ج ـ ۳) کیفیت نظارت و میزان استفاده از استادکارهای آموزش‌دیده

بر اساس نظر آگاهان محلی، نظارت ناظران فنی در روستاهای مرکزی نمونه، تأثیر مطلوبی (در حد خوب بین ۶۰ تا ۸۰ امتیاز) بر کیفیت ساخت‌وساز داشته است. اما در خصوص استفاده از استادکارهای محلی آموزش‌دیده از سوی بنیاد مسکن و یا سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای، پاسخ‌گویان معتقد بودند هرچند این امر مؤثر بوده ولی اثر آن در مقایسه با نظارت فنی در حد متوسط (۴۰ تا ۶۰ امتیاز) بوده است (جدول ۹).

جدول ۹. نظر افراد مطلع محلی در مورد عملکرد ناظران فنی و آموزش استادکارهای محلی

	نظارت کافی و مرتب ناظران بر فرایند ساخت	ساخت واحدهای مسکونی به دست استادکارهای آموزش‌دیده
کاملاً مخالف	۲	۱۳
مخالف	۵	۲۱
تاحدودی موافق	۱۲	۱۹
موافق	۲۷	۱۲
کاملاً موافق	۲۵	۸
جمع فراوانی	۷۱	۷۳
جمع امتیاز	۲۸۱	۲۰۰
حداکثر امتیاز	۳۵۵	۳۶۵
درصد از حداکثر امتیاز	۷۹/۱۵	۵۴/۷۹
میانگین	۱۴/۲	۱۴/۶
انحراف معیار	۱۱/۳۸	۵/۳۱

درخصوص اینکه کدام‌یک از برنامه‌های پنج‌گانه از نظر افراد مطلع محلی در بهسازی خانه‌های روستایی تأثیر بیشتری دارند و از این‌رو باید در اولویت قرار گیرند، یافته‌ها نشان می‌دهد که به ترتیب ناظران فنی، اعطای تسهیلات بهسازی، و صدور پروانه بیشترین تأثیر را بر

کیفیت ساخت‌وساز مسکن در روستاهای مرکزی استان هرمزگان در فاصله سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ داشته است. از نظر آنها تسهیلات قرض‌الحسنهٔ تعمیرات و آموزش استادکارهای محلی نیز به ترتیب دارای کمترین اثر بر کیفیت ساخت‌وساز مسکن بوده است (جدول ۱۰).

مصاحبه‌ها و مشاهدات میدانی در زمینهٔ استفاده بیشتر از مصالح باداوم و ترویج بیشتر روش‌های صحیح در ساخت خانه‌های روستایی نشان داد که آنها به‌ترتیب استفاده بیشتر از مصالح بادوام در ساخت مسکن، نظارت و راهنمایی کافی ناظران فنی، تهیه و ارائه مصالح از طریق بنیاد مسکن، افزایش میزان وام بهسازی و اطلاع‌رسانی، فرهنگ‌سازی و آموزش اهالی را در بهبود کیفیت مسکن پیشنهاد کردند. در زمینه ترویج بیشتر روش‌های صحیح ساخت‌وساز نیز، آنها به ترتیب آموزش بیشتر استادکارهای محلی و نظارت مرتب و مکرر ناظران فنی را بیش از همه مهم تلقی کردند. بدین معنی که ناظران فنی برنامه بسیار مؤثرتر از قرض‌الحسنه بوده است، چرا که در هزینه‌کرد قرض‌الحسنه نظارتی صورت نمی‌گیرد. در عین حال معتقد بودند که آموزش عمومی از طریق وسایل ارتباط جمعی مانند تلویزیون، برگزاری کلاس‌های آموزشی در روستاها و آموزش از طریق وسایل کمک آموزشی، از جمله مواردی هستند که در بهبود روش‌های ساخت‌وساز خانه‌های روستایی اهمیت دارند.

جدول ۱۰. اولویت‌بندی اقدامات بنیاد مسکن بر مبنای میزان اثر بر کیفیت ساخت‌وساز خانه‌ها از نظر افراد مطلع محلی

	فراوانی	جمع امتیاز
ناظران فنی	۴۳	۱۸۴
تسهیلات بهسازی و نوسازی	۴۵	۱۸۱
صدور پروانه	۳۶	۱۲۸
آموزش استادکارهای محلی	۳۱	۹۹
تسهیلات قرض‌الحسنه تعمیرات	۳۰	۶۰
میانگین	۳۷	
انحراف معیار	۶/۸۱	

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده در بخش نخست این مطالعه، عملکرد بنیاد مسکن در دستیابی به اهداف برنامه‌ای اعطای تسهیلات بهسازی، تسهیلات قرض‌الحسنه تعمیرات و ایجاد نظام فنی روستایی استان با بیش از ۲۳۰ ناظر فنی، مطلوب و مؤثر بوده است. اما در زمینه آموزش کارگران ساختمانی، تأخیر در آغاز به اجرای برنامه مشاهده‌شده و عملکرد ضعیف بوده است.

در زمینه صدور پروانه ساختمانی نیز به‌دلیل ایجاد نظام دهیاری به‌وسیله وزارت کشور و نظام فنی روستایی از سوی بنیاد مسکن، و بر اساس نتایج پیمایش، عملکرد برنامه خوب (۷۶ درصد) ارزیابی شده است.

بر اساس نتایج حاصل از ارزیابی تأثیر اجرای برنامه‌های پنج‌گانه (صدور پروانه ساختمانی، تعیین ناظران فنی ساختمان، آموزش استادکاران محلی، وام بهسازی و وام تعمیرات) بر کیفیت ساخت‌وساز مسکن در روستاهای مرکزی استان هرمزگان، از نظر افراد مطلع محلی، تأثیر برنامه‌ها در کل خوب و در چند گویه در حد عالی بوده است.

نتایج این مطالعه نشان‌دهنده موفقیت در عملکرد برنامه‌ها از جنبه اثربخشی (میزان تحقق اهداف برنامه) از یک طرف و تأثیر فراوان بر کیفیت ساخت‌وساز هم از لحاظ استفاده از مصالح بادوام و هم از لحاظ ارتقای روش‌های ساخت از طرف دیگر بوده است. اما ضعف در عملکرد بخشی از برنامه (آموزش استادکارهای محلی)، نظارت ناکافی بر عملکرد ناظران فنی، عدم هماهنگی ناظران فنی با نظام مدیریتی روستا (دهیاری و شورا) و آشنایی محدود اغلب ناظران فنی با روش‌ها و مصالح جدید ساخت، به همراه نبود برنامه و اقدامات منظم برنامه‌ای در زمینه تولید و عرضه مصالح استاندارد، آموزش‌های همگانی و فرهنگ‌سازی در زمینه ساخت مسکن و استفاده محدود از امکانات تکنولوژیک و وسایل کمک‌آموزشی در آموزش کارگران ساختمانی و بازآموزی ناظران فنی، مانع از موفقیت کامل برنامه‌های بهسازی و نوسازی مسکن روستایی در طی برنامه چهارم توسعه در نواحی روستایی استان هرمزگان شده است.

با توجه به محدودیت‌های مطالعه حاضر، پیشنهادهایی با کمک نگاه کارشناسی ارائه شده است. طبیعی است که پیشنهادها اولیه‌اند و به‌منظور تدقیق آنها لازم است ضمن گسترش

حدود جغرافیایی مطالعه، ارزیابی از جنبه‌های مناسبت اقدامات، کارایی برنامه‌ها، فرایندهای اجرایی برنامه‌ها و ارزیابی تأثیر ابعاد دیگر اجرای برنامه‌ها صورت گیرد.

- در زمینهٔ آموزش کارگران و استادکارهای محلی، هم‌زمان با ارائه آموزش‌های نیمه‌رسمی از طریق سازمان فنی و حرفه‌ای، از توان مؤسسات و آموزشگاه‌های بخش خصوصی نیز در این زمینه استفاده شود.
- حمایت از برنامه‌های آموزشی کارگران و استادکارهای محلی، شامل طیفی از حمایت‌ها از حمایت کامل (آموزش رایگان) تا آموزش نیمه‌رایگان (وضع موجود) و کاملاً خصوصی با هزینه متقاضی آموزش به رسمیت شناخته شود.
- اقدام برنامه‌ای در تولید امکانات کمک آموزشی استادکارهای محلی (CD و VCDهای آموزشی، گزارش‌های تصویری و مانند آن) با حمایت کامل از طریق مؤسسات خصوصی و سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای و فراهم کردن دوره‌های غیرحضوری با استفاده از منابع مذکور. در تولید امکانات کمک آموزشی و آزمون‌ها، توجه به سطح سواد مخاطبان الزامی خواهد بود.
- اقدام برنامه‌ای در تولید و توزیع گسترده بروشورها و CD و VCDهای اطلاع‌رسانی از برنامه‌های حمایتی، آموزش‌های عمومی مقاوم‌سازی، مصالح‌شناسی و مانند آن به‌وسیله توسط بنیاد مسکن و از طریق شعب شهرستانی و دهیاری‌ها.
- ارتباط بین برنامه‌ها به‌طور کامل برقرار گردد، بدین مفهوم که استفاده از استادکارهای آموزش‌دیده، صدور پروانه، ناظران فنی و برنامه اعطای تسهیلات بهسازی و تعمیرات به همدیگر مرتبط شوند. به‌منظور جلوگیری از ایجاد رانت برای استادکارهای آموزش‌دیده و افزایش قیمت خدمات ایشان در کوتاه‌مدت، این برنامه می‌بایست به‌تدریج و طی چند سال عملی شود.
- ارتباط دقیق و شفاف نهادهای مسئول در زمینه صدور پروانه، نظارت و اعطای تسهیلات (بنیاد شهرستان، دهیاری، نظام مهندسی استان و ناظران فنی) با جهت‌گیری نظارت مرتب و مؤثر بر فرایند ساخت.

- بررسی‌های کارشناسی در زمینه قابلیت‌های طبیعی (آب و خاک، منابع معدنی و مانند اینها) تولید مصالح در نواحی مختلف استان و مکان‌یابی محدوده‌های کارگاهی.
- حمایت منظم و برنامه‌ای از ایجاد کارگاه‌های تولید مصالح.
- تشویق و حمایت از مؤسسات تأمین و توزیع مصالح ساختمانی در نواحی روستایی.
- ایجاد ارتباط بین قیمت مصالح در نواحی روستایی مختلف و سقف تسهیلات اعطایی در هر منطقه.
- برگزاری برنامه‌های تشویقی و جشنواره‌های انتخاب، برترین ناظران فنی و استادکاران محلی.

منابع

استانداری استان هرمزگان، ۱۳۸۷، **سالنامه آماری استان هرمزگان ۱۳۸۶**.

افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین و همکاران، ۱۳۹۰، **ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دلفان)**، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال ۲، شماره ۲.

برزو، کیومرث و همکاران، ۱۳۸۹، **ارزشیابی کیفی اجرای طرح هادی در روستای کرناچی شهرستان کرمانشاه ـ کاربرد نظریه بنیانی**، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال اول، شماره ۲.

بنیاد مسکن استان هرمزگان، ۱۳۸۸، **آمار تفصیلی تسهیلات ویژه بهسازی، تعمیرات، ناظران فنی، هرمزگان**.

بنیاد مسکن استان هرمزگان، ۱۳۸۸، **تفاهمنامه بنیاد مسکن استان هرمزگان با سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای استان هرمزگان**، هرمزگان.

بنیاد مسکن انقلاب اسلامی ،۱۳۸۳، **چشم‌انداز بلندمدت توسعه مسکن روستایی**، معاونت امور مسکن.

بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۸۵، **آیین‌نامه اعطای تسهیلات مسکن و نوسازی و بهسازی مسکن روستایی مصوب ۱۳۸۵/۰۲/۲۷**.

خاتم، اعظم و همکاران، ۱۳۸۴، **برنامه راهبردی مسکن روستایی، طرح تدوین اسناد پشتیبان و برنامه**

مسکن روستایی در برنامه چهارم، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، معاونت مسکن و بازسازی.

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۹، **قانون برنامه چهارم توسعه، ۱۳۸۸-۱۳۸۴**، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، تهران.

صیدایی، سید اسکندر و همکاران، ۱۳۸۹، **تحلیل فضایی وضعیت مسکن روستایی در استان کهگیلویه و بویراحمد**، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال اول، شماره ۲.

عسگری، نقی و همکاران، ۱۳۸۸، **ارزیابی عملکرد اقدامات بنیاد مسکن و اثرات آن بر کیفیت ساخت‌وساز در روستاهای مرکزی استان هرمزگان در برنامه چهارم توسعه**، منتشر نشده .

لیکانن، ای.، ۱۳۸۱، **مبانی و مفاهیم ارزشیابی طرح‌های عمرانی**، ترجمه: احد باقری، معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزرات جهاد کشاورزی.

مخبر ، عباس، ۱۳۶۳، **ابعاد اجتماعی مسکن**، سازمان برنامه و بودجه، تهران.

مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، **نتایج کلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵**، مرکز آمار ایران، تهران.

مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵، **نتایج تفصیلی آبادی‌های استان هرمزگان**، مرکز آمار ایران، تهران.

ملک‌محمدی، ایرج، ۱۳۷۷، **ترویج آموزش کشاورزی و منابع طبیعی**، ج دوم، مرکز نشر دانشگاهی.

Becker Henk A., 2001, **Social Impact Assessment**, European Journal of Operational Research, Volume 128, Issue 2, 16 January, PP. 311-321.

Borzoo, G. et al., 2011, **Qualitative Evaluation of Hadi Project of Karnachi Village in Kermanshah Township: Applying the Grounded Theory Approach,** Journal of Rural Research, Vol. 1, No. 3, PP. 153-172.

Doma´nski, H., 2008, **Housing Conditions**, in Handbook of quality of life in the enlarged European Union / edited by Jens Alber, Tony Fahey, and Chiara Saraceno.

Dong S. K., Li H. J., Li Y. Y., 2010 , **Social-ecological Impact Evaluation on Eco-environmental Policies**, Procedia Environmental Sciences, Volume 2, PP. 1361-1367.

Eftekhari A.R. et al., 2011, **Spatial Distribution Assessment Quality of Life (QOL) in Rural Areas (Case study: Central part of city Delfan)**, Journal of Rural Research, Vol. 1, No. 2, PP. 69-94.

فصلنامه پژوهش‌های روستایی ـــــــ